به نام خدا

دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی دانشکده برق

مبانی سیستم های هوشمند

گزارشکار پروژه پایانی

پارسا رشتیان ۴۰۰۱۰۸۲۳

استاد: آقای دکتر مهدی علیاری

دی ۱۴۰۳

فهرست مطالب

مقدمه

روشها و مدلها

چالشها و مشکلات موجود

متدلوژي

نتایج و تحلیل آنها

نتيجه گيري

مقدمه

*هدف پروژه: هدف اصلی از این پروژه، شناسایی و تشخیص اثر انگشت افراد با استفاده از یک مدل CNN و درنهایت مقایسه ی آن با یک شبکه ی عصبی مبتنی بر الگوریتم همینگ (Hamming NN) است. این کار با هدف مقایسه عملکرد هرکدام از این مدلها بر روی دادههای واقعی انجام شده است. در دنیای امروز سیستمهای تشخیص اثر انگشت یکی از مهم ترین فناوری های بیومتریک هستند که امروزه در بسیاری از صنایع و کاربردهای امنیتی استفاده می شوند. این سیستم به دلیل دقت بالا، هزینه ی نسبتاً کم و سهولت استفاده، جایگزین روشهای سنتی احراز هویت مانند رمزهای عبور و کارتهای شناسایی شدهاند. در ادامه برخی از مهم ترین کاربردهای سیستمهای اثر انگشت در دنیای واقعی را بررسی می کنیم:

- ۱. امنیت و کنترل دسترسی
- ۲. بانکداری و پرداختهای دیجیتال
 - ۳. شناسایی مجرمان
- ۴. دستگاههای هوشمند و اینترنت اشیا

روشها و مدلها

در این پروژه از دو روش یادگیری برای شناسایی اثر انگشت استفاده شده است:

۱. شبکهی عصبی کانولوشنی (Convolutional Neural Network):

CNN یک مدل یادگیری عمیق است که در شناسایی تصاویر بسیار خوب عمل می کند. این مدل با استفاده از چندین لایه، ویژگیهای تصویر را یاد می گیرد و در نهایت آن را طبقهبندی می کند.

مراحل كار CNN:

۱. لایه ی کانولوشن: یک فیلتر کوچک روی تصویر حرکت می کند و الگوهای مهم (لبهها، بافتها و اشکال) را تشخیص می دهد. این فیلترها نقش استخراج ویژگیهای تصویر را دارند.

فرمول محاسبهی کانولوشن:

$$Z_{i,j}^{l} = \sum_{m} \sum_{n} X_{i-m,j-n}^{(l-1)} \cdot W_{m,n}^{(l)} + b^{(l)}$$

 W ابیاس W نصویر ورودی W نصویر کتاب

فیلترهای معروفی که در CNN استفاده میشوند:

۲. تابع فعال سازی (ReLU – Rectified Linear Unit)

 $ReLU(x) = \max(0, x)$

تمام مقادیر منفی را صفر و فقط مقادیر مثبت را نگه میدارد.

۳. لایهی تجمعی (Pooling Layer) برای کاهش ابعاد

این لایه باعث کاهش اندازهی ویژگیها و افزایش سرعت پردازش میشود. Max Pooling متداول ترین روش است که مقدار بیشترین پیکسل را نگه میدارد.

 $Z_{i,j} = \max(X_{i+m,j+n}), \forall m, n \in window$

۴. لایهی کاملا متصل (FC Layer – Fully Connected Layer)

ویژگیهای استخراجشده به یک خروجی نهایی تبدیل میشوند.

تابع Softmax برای پیش بینی کلاسها:

$$P(y_i) = \frac{e^{z_i}}{\sum_{j=1}^N e^{z_i}}$$

این تابع احتمال هر کلاس را محاسبه می کند.

- مزایا : دقت بالا / توانایی شناسایی الگوهای پیچیده
- معایب : نیاز به دادههای زیاد / زمان بسیار زیاد برای آموزش مدل

۲. شبکهی عصبی همینگ (Hamming Neural Network

شبکهی همینگ یک روش تطبیق الگو است که بر خلاف CNN با یادگیری ویژگیها جلو نمی رود بلکه شباهت آن را با تصاویر ذخیره شده مقایسه می کند.

مراحل کار Hamming NN :

۱. تبدیل تصویر به ماتریسی از مقادیر باینری – هر پیکسل بر اساس شدت رنگ سفید (۱-) یا سیاه (1) در نظر گرفته می شود.

$$B_{i,j} = \begin{cases} 1 \\ -1 \end{cases}$$

۲. محاسبهی فاصلهی همینگ

فاصلهی بین تصویر ورودی و تصاویر ذخیرهشده محاسبه میشود.

كمترين مقدار فاصله نشان دهنده بيشترين شباهت است.

فرمول فاصله همینگ:

$$d_h(A,B) = \frac{\sum_{j=1}^{N} |A_i - B_i|}{N}$$

۳. انتخاب نزدیک ترین تطابق:

تصویری که کمترین فاصلهی همینگ را دارد به عنوان خروجی انتخاب میشود.

- مزایا : بسیار سریع *ا* بدون نیاز به آموزش
- معایب : دقت کمتر / حساسیت بالا به نویز

Hamming NN	CNN	ویژگی
تطبيق الگو	یادگیری عمیق	نوع یادگیری
خير	بله	نیاز به اموزش
متوسط	بالا	دقت
بسيار سريع	کند	سرعت پردازش

چالشها و مشکلات موجود

۱ – مشکلات مربوط به داده: یکی از اولین چالشهایی که با آن مواجه شدم، کیفیت و حجم دادههای موجود بود. در ابتدا، دیتاستی که انتخاب کرده بودم شامل ۸۰ تصویر بود که فقط ۸ انگشت از ۱۰ نفر را در بر می گرفت. این حجم پایین داده باعث شد که مدل CNN نتواند الگوهای کافی را استخراج کند و در نتیجه، مدل عملکرد ضعیفی داشت.

برای رفع این مشکل، از دیتاستی بزرگتر و غنی تر استفاده کردم که شامل ۵۲۰ تصویر از ۷ فرد مختلف بود. تفاوت این دیتاست با نمونه ی قبلی در این بود که برای هر انگشت، ۸ نمونه مختلف وجود داشت. این ویژگی به شبکه ی عصبی کمک می کرد که بهتر بتواند ویژگی های پایدار اثر انگشت را یاد بگیرد.

با این حال، همچنان حجم داده برای مدلی مثل CNN نسبتاً کوچک بود و نمی توانست به اندازه ی کافی روی الگوهای متنوع یادگیری کنید. برای حال این مشکل، از تکنیکهای دادهافزایی (Augmentation) استفاده کردم. با اعمال تغییرات کوچک روی تصاویر اصلی (مانند چرخش، نویز، تغییر روشنایی و کنتراست)، توانستم تعداد دادههای آموزشی را افزایش دهم و تنوع بیشتری به مدل بدهم. این روش کمک کرد تا شبکه عصبی بتواند پایداری بیشتری در برابر تغییرات تصویر داشته باشد و دقت تشخیص افزایش یابد.

۲ – مشکلات مربوط به مدلهای یادگیری

مدل CNN با دادههای محدودی که در اختیار داشتیم نتواست ویژگیها را به خوبی استخراج کند. به همین دلیل، تصمیم گرفتم که طبقه بندی را برای این مدل به تعداد افراد موجود در دیتاست محدود کنم. به عبارت دیگر، هر انگشت از فرد اول به Person_0، هر انگشت از فرد دوم به Person_1 و به همین ترتیب نسبت داده شد. این رویکرد باعث شد که مدل دادههای بیشتری برای هر کلاس داشته باشد و بتواند ویژگیهای مربوط به هر فرد را بهتر یاد بگیرد.

شبکه Hamming NN به دلیل ویژگیهای تطبیقیاش که از مقایسه ی تکتک پیکسلها برای شناسایی استفاده میکند، به نویز و تغییرات کوچک در تصاویر حساس است. این ویژگی

باعث می شود که در تصاویر نویزی خطاهایی در شناسایی ایجاد شود. راهکار پیشنهادی برای بهبود این مشکل، استفاده از دادههای نویزی برای آموزش مدل بوده که متاسفانه به دلیل محدودیتهای زمانی و منابع نتواستم آن را پیادهسازی کنم.

۳ – مشکلات مربوط به سرعت پردازش:

زمان آموزش مدل CNN بسیار طولانی بود، و به دلیل نیاز به آزمایش حالتهای مختلف برای رسیدن به نتیجه یهینه، هر بارکه شبکه CNN آموزش می دید، ساعتها زمان از من می گرفت. در چنین شرایطی، استفاده از معماری های آماده مانند ResNet یا RobileNet که سبکتر و سریعتر هستند، می توانست به صرفه جویی در زمان کمک کند. با این حال، من تصمیم گرفتم که همچنان از یک مدل CNN ساده استفاده کنم.

درمـورد همینـگ هـم میتـوان گفـت پـردازش کنـدی در هنگـام تسـت تصـاویر جدیـد داشـتیم. مقایسهی هر تصویر جدید با کل دیتابیس در همینگ زمانبر است.

unknown جالش کلاس – ۴

در مدل CNN، یکی از چالشهای مهم این بود که مدل بتواند اثر انگشتهایی که قبلاً ندیده است را نیز شناسایی کند. برای این است را نیز شناسایی کند. برای این منظور، یک کلاس جدید به نام "Unknown" به مدل اضافه کردیم که بتواند اثر انگشتهای ناشناس را در دستهای جداگانه قرار دهد.

چگونه کلاس "Unknown" ساخته شد؟

جمع آوری تصاویر ناشناس:

در مجموعه دادهها، تصاویری را که به هیچ یک از فراد حاضر در دیتاست تعلق نداشتند، به عنوان نمونههای کلاس "Unknown" انتخاب کردیم. این تصاویر شامل موارد زیر بودند:

- اثر انگشتهایی که از دیتاستهای دیگر انتخاب شدند و مدل قبلاً آنها را ندیده بود.
- تصاویر غیر مرتبط مانند نویز، تصاویر دست، و حتی تصاویر حیوانات که مدل نباید آنها را به عنوان اثر انگشت شناسایی کند.

اضافه کردن کلاس هشتم به مدل:

برای اینکه CNN بتواند این کلاس را تشخیص دهد، تعداد کلاسهای مدل را از ۷ به ۸ افزایش دادیم. این کلاس شامل تمامی تصاویر ناشناختهای بود که مدل باید یاد می گرفت که آنها را در هیچیک از ۷ فرد موجود دستهبندی نکند. به این ترتیب، مدل یاد گرفت که اگر به اندازه کافی مطمئن نبود، یک تصویر را به عنوان "Unknown" تشخیص دهد

استفاده از Confidence Threshold:

بـرای افــزایش دقــت شناســایی اثــر انگشــتهای ناشــناس، آســتانهی اطمینــان (Confidence) تنظیم شد.

اگر مدل CNN با اطمینان بالایی (مثلاً ۱۸۰٪ به بالا) یک تصویر را به یک کلاس مشخص نسبت میداد، آن را همان کلاس میپذیرفت.

اما اگر میزان اطمینان کمتر از حد تعیینشده بود، مدل تصویر را در کلاس "Unknown" قرار میداد.

چرا این کار مهم بود؟

بدون اضافه کردن کلاس "Unknown"، مدل مجبور بود هر اثر انگشت ورودی را به یکی از افراد شناخته شده در دیتاست نسبت دهد. این موضوع باعث خطاهای فاحش در شناسایی می شد. اما با افزودن این کلاس، مدل یاد گرفت که تصاویر جدید و اثر انگشتهای ناشناس را در دستهی جداگانهای قرار دهد و از تخصیص نادرست جلوگیری کند.

۵ – مقایسه دو مدل با هم:

مدل Hamming NN در تشخیص اثر انگشتها هیچ مشکلی نداشت و توانست نام فایلهای مورد نظر را به درستی پیشبینی کند. با این حال، تفاوت اصلی این مدل با CNN در نحوهی دسته بندی کلاس ها بود.

در Hamming NN، هـر تصویر ورودی یک کلاس منحصربه فرد دریافت می کرد، بـه ایـن معنا که هـر اثـر انگشت بـه طور مستقل شناسـایی میشد و مـدل بـه جـای دسـتهبندی کلـی افـراد، هـر فایـل تصـویری را بـه عنـوان یـک هویـت مجـزا در نظـر می گرفـت. در مقابـل، مـدل CNN دارای ۸ کـلاس کـلاس کلـی بـود کـه شـامل ۷ فـرد مختلـف و یـک کـلاس "Unknown" بـرای تصـاویر ناشـناس می شد.

برای اینکه بتوان مقایسه ی عادلانه ای بین این دو مدل انجام داد، تصمیم گرفتیم که خروجیهای Hamming NN را به ۸ کلاس محدود کنیم. به این ترتیب، اگر مدل Hamming NN یک اثر انگشت را متعلق به فردی با شناسه ی "۱۲" شناسایی می کرد، آن را معادل "Person_0" در CNN در نظر گرفتیم. این کار به ما امکان داد تا دقت مدلها را با یک معیار مشترک ارزیابی کنیم.

متدلوژي

در این پروژه، ما از دو روش مختلف برای شناسایی اثر انگشت استفاده کردهایم:

۱. شبکهی عصبی پیچشی (CNN) برای یادگیری ویژگیهای اثر انگشت و پیشبینی افراد

شبکهی عصبی همینگ (Hamming NN) برای شناسایی اثر انگشت بر اساس مقایسهی
 الگوهای دودویی (Binary Patterns)

(Preprocessing Data) مادهسازی دادهها – آمادهسازی

آمادهسازی دادهها شامل مراحل زیر است:

خواندن تصاویر از دیتاست موجود

تبدیل تصاویر به فرمت PNG برای اطمینان از سازگاری پردازشها

ساخت دایرکتوریهای آموزش و قرار دادن تصاویر مربوط به هر شخص در فولدر مشخص

افزودن کلاس "Unknown" که شامل تصاویر غیر مرتبط یا اثر انگشتهای جدید برای بهبود شناسایی ناشناختهها

اعمال Data Augmentation براى افزایش تنوع دادهها و بهبود عملکرد مدل

۲– معماری مدل CNN

مدل شامل ۴ لایه کانولوشنی (Convolutional Layers) بود که ویژگیهای مختلف اثر انگشت را استخراج می کرد. پس از هر لایه کانولوشنی، از Batch Normalization و MaxPooling برای کاهش ابعاد استفاده شد. در انتهای شبکه، لایههای متصل کامل (Fully Connected) برای دستهبندی نهایی قرار گرفتند.

- 1 Conv2D (64 فيلتر) + Batch Normalization + MaxPooling
- 2 Conv2D (128 فيلتر) + Batch Normalization + MaxPooling
- 3 Conv2D (فيلتر 256) + Batch Normalization + MaxPooling
- 4 Conv2D (512 فيلتر) + Batch Normalization + MaxPooling
- 5 Flatten + Dense (1024 نورون)
- 6 Dense (512 نورون)
- ۸ کلاس خروجی Dense

تابع هزينه: Sparse Categorical Crossentropy

بهینهساز: Adam Optimizer با یادگیری ۰.۰۰۱

معيار ارزيابي: Accuracy

۳ – اورفیت کردن مدل روی دیتای موجود:

چرا مدل را روی دادههای موجود اورفیت کردیم؟

در این پروژه، هدف ما پیشبینی اثر انگشتهای جدید نبود، بلکه صرفاً تشخیص اثر انگشتهای شناختهشده از دیتاست بود.

برای همین، تمرکز روی حفظ دقت بالا برای نمونههای دیتاست موجود بود و مدل نیازی به تعمیم روی اثر انگشتهای جدید نداشت.

این باعث شد که مدل برای دیتای موجود، به صورت کاملاً بهینه یادگیری انجام دهد.

چگونه اورفیت را کنترل کردیم؟

از Early Stopping برای متوقف کردن یادگیری در نقطه بهینه استفاده شد. (البته در مدل نهایی که ترین شد با استفاده از early stopping بدست آمده بود عدد ۵۰ را برای epoch ها قرار دادم تا نتیجهی مطلوب را بدست آورم.)

از Dropout (برای کاهش بیشبرازش) استفاده نشد، زیرا هدف اصلی حفظ دقت بالا برای دادههای موجود بود.

کلاس Unknown اضافه شد تا مدل در مواجهه با دادههای جدید، بتواند آنها را از اثر انگشتهای شناختهشده تفکیک کند.

۴ – مدل Hamming NN و نحوه تنظیم آن

چرا مدل Hamming NN را انتخاب کردیم؟

این مدل بر اساس مقایسهی مستقیم اثر انگشتهای ذخیرهشده و ورودی کار می کند.

بر خلاف CNN، نیازی به یادگیری ندارد و مستقیماً بر اساس محاسبهی فاصله همینگ بین پیکسلها، نزدیکترین اثر انگشت را پیدا می کند.

سرعت پردازش بسیار بالایی دارد و برای دیتاستهای کوچک عملکرد بسیار خوبی نشان می دهد.

نحوهی کار Hamming NN:

ابتدا تمام اثر انگشتها به بردارهای دودویی تبدیل شدند (۱ برای پیکسلهای تیره، ۱- برای پیکسلهای روشن).

هر اثر انگشت ذخیره شد و مدل برای هر تصویر جدید، فاصلهی همینگ را با تصاویر موجود مقایسه کرد. تصویری که کمترین فاصلهی همینگ را داشت، به عنوان نزدیکترین اثر انگشت انتخاب شد.

چالشهای Hamming NN:

حساسیت زیاد به نویز (اگر تصویر حتی کمی تغییر کند، فاصلهی همینگ افزایش می بابد) نیاز به ذخیرهی تمام نمونهها، چون یادگیری انجام نمی شود

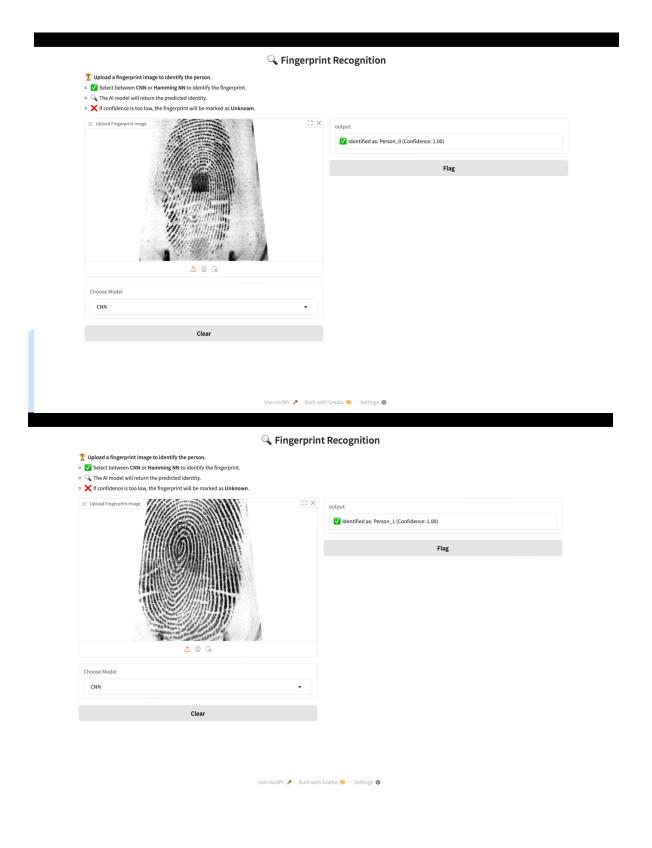
نتایج و تحلیل آنها

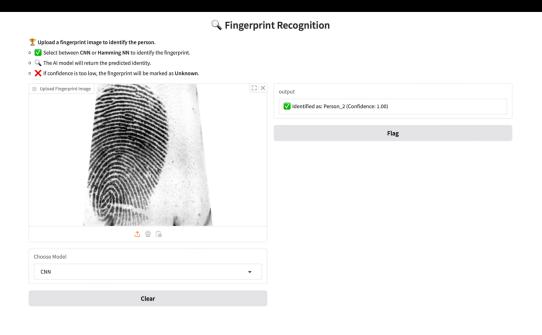
ابتدا ۱۰ ایپاک آخر که برای آموزش دیدن مدل نهایی cnn دیده شد را می آورم.

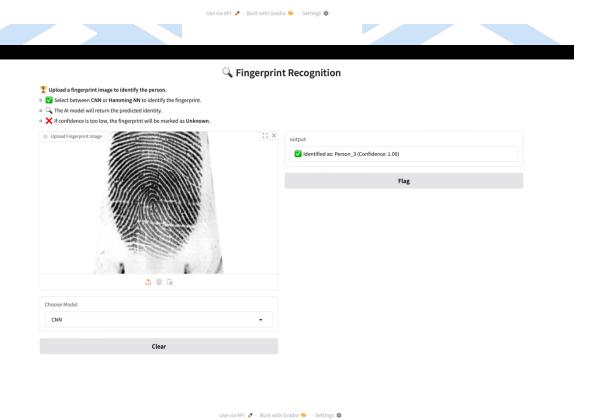
```
Epoch 40/50
44/44 -
                                        - 124s 3s/step - accuracy:
0.9900 - loss: 0.0350
Epoch 41/50
44/44 -
                                         122s 3s/step - accuracy:
0.9962 - loss: 0.0080
Epoch 42/50
44/44 -
                                         - 124s 3s/step - accuracy:
0.9941 - loss: 0.0192
Epoch 43/50
44/44 -
                                         - 141s 3s/step - accuracy:
0.9968 - loss: 0.0163
Epoch 44/50
                                        - 144s 3s/step - accuracy:
44/44 -
0.9980 - loss: 0.0072
Epoch 45/50
                                        - 121s 3s/step - accuracy:
44/44 -
0.9987 - loss: 0.0039
Epoch 46/50
44/44 -
                                        - 124s 3s/step - accuracy:
0.9968 - loss: 0.0069
Epoch 47/50
44/44 -
                                         - 125s 3s/step - accuracy:
0.9958 - loss: 0.0121
Epoch 48/50
44/44 -
                                          122s 3s/step - accuracy:
1.0000 - loss: 0.0027
Epoch 49/50
44/44 -
                                         124s 3s/step - accuracy:
0.9999 - loss: 0.0018
Epoch 50/50
44/44 -
                                          124s 3s/step - accuracy:
1.0000 - loss: 2.5399e-04
```

همگرا شدن و به سمت صفر رفتن loss نشان دهنده ی دقت ۱۰۰ درصدی مدل در تشخیص اثر انگشتهای موجود در دیتاست است. این یعنی لازم نیست آموزش بیش از این ادامه پیدا کند. حالا میماند تست دستی مدل با عکسهای انتخابی توسط خودمان. این جا تصمیم بر این گرفتم که کار را راحت تر کنم.

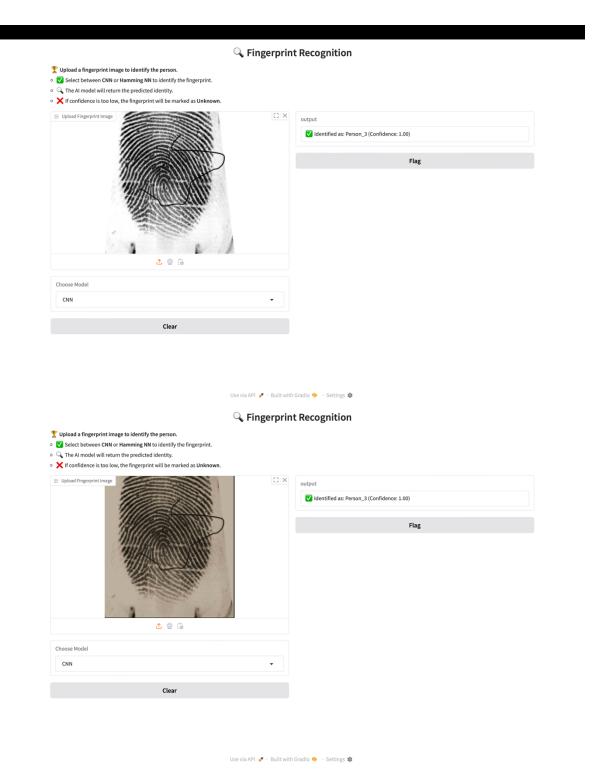
یک ui با استفاده از کتابخانهی gradio در پایتون و گوگل کولب درست کردم که به کار آپلود عکس و تست کردن آن را بسیار ساده کرد. در پایین تصاویری را که مدل را با آن ها در محیط gradio تست کردم میآورم:

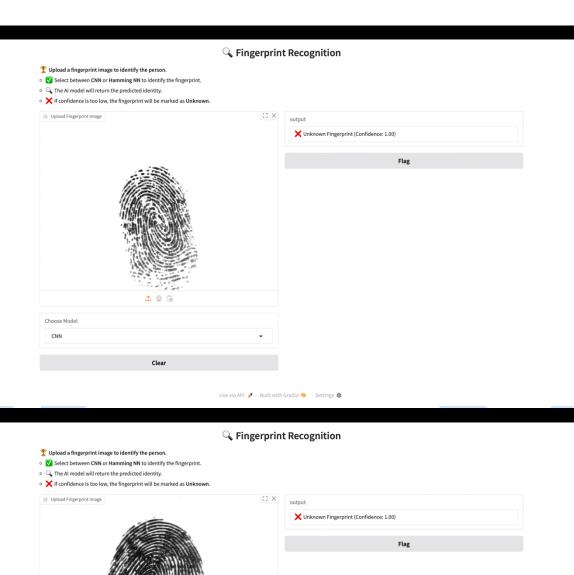

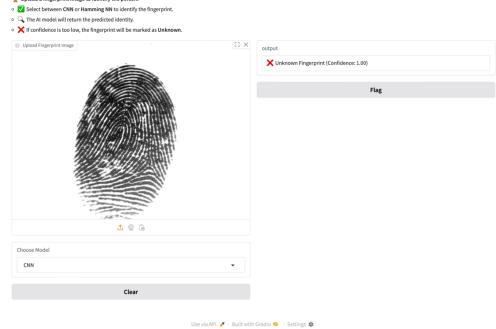

بدین ترتیب محیط و صحت پیشبینی ها را دیدیم. حالا مدل را روی یک نمونه تصویر نویزی. یک نمونه تصویر بی کیفیت و یک نمونه تصویر خارج از دیتا چک می کنم.

حال دو نمونه خارج دیتا:

بدین ترتیب عملکرد مطلوب شبکه CNN در شناسایی اثر انگشتها به وضوح مشخص است. حال به سراغ دیگر مدل یعنی Hamming NN میرویم.

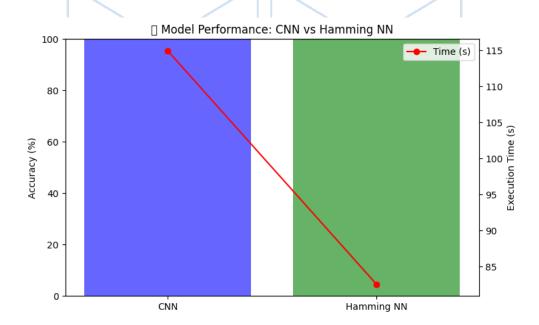
مدل همینگ به سرعت و با دقتی حتی بسیار بالاتر نسبت به مدل قبلی این دیتا را یاد می گیرد. این مدل قابلیت این را پیدا می کند که هر انگشت هر فرد را جداگانه شناسایی کند چیزی که با CNN موفق به دستیابی به آن نشدم..

```
**Final Results:**

Hamming NN Accuracy: 100.00%
```

و در نهایت مقایسه ی این دو مدل را در انتهای کد آورده ام. برای مقایسه ی عادلانه خروجی مدل همینگ که درواقع نام یک یک فایلها بود را تبدیل به کلاسهای موجود در خروجی شبکه ی کانولوشنی کردم. هر دو مدل دقت ۱۰۰ درصد را به ارمغان آوردند اما مدل همینگ سرعت بیشتری در پیشبینی داشت. البته باید در نظر داشت که مدل همینگ قابلیت شناسایی کلاس unknown را ندارد همچنین به نویز بسیار حساس است.

- **Final Results:**
- ✓ CNN Accuracy: 100.00% (Time: 114.93s)
- ✓ Hamming NN Accuracy: 100.00% (Time: 82.52s)

همچنین در gradio گزینه ی انتخاب کردن مدل دلخواه (همینگ یا cnn) را هم برای راحتی استفاده اضافه کردم. در نهایت می توان گفت به علت وجود نداشت دیتای زیاد مدل همینگ عملکرد بسیار بهتر و پرسرعت تری داشته اما به نکات و مزایایی که درمورد cnn گفتم حتما باید دقت کرد. تشخیص کلاس unknown در سیستمهای تشخیص اثر انگشت بسیار حیاتی ست. همچنین حساس نبودن به نویز می تواند بسیار حیاتی باشد چون حسگرهای اثر انگشت خطا دارند و مدل نباید آنقدر به نویز حساس باشد.

نتیجه گیری نهایی

در این پروژه، به مقایسه دو مدل مختلف برای شناسایی اثر انگشت پرداخته شد: شبکه عصبی کانولوشنی (CNN) و شبکه عصبی همینگ (Hamming NN). هرکدام از این مدلها با چالشها و ویژگیهای خاص خود همراه بودند که به نوعی انتخاب بین آنها را وابسته به نیازهای مختلف پروژه میکرد.

مدل CNN به دلیل قدرت بالای یادگیری ویژگیها از دادهها و توانایی در تعمیمدهی به تصاویر جدید، انتخاب مناسبی برای شناسایی دقیق اثر انگشتها بود. اما این مدل برای رسیدن به بهترین عملکرد، به دادههای کافی و زمان پردازش زیاد نیاز داشت. همچنین، استفاده از Augmentation و کلاس "Unknown" برای مواجهه با اثر انگشتهای جدید و ناشناخته، مدل را به شدت کارآمدتر ساخت.

از سوی دیگر، Hamming NN با استفاده از مقایسه ساده و سریع الگوهای دودویی، می تواند به طور سریع اثر انگشتهای موجود را شناسایی کند. اما این مدل از آن جایی که به یادگیری نیازی ندارد، در مواجهه با نویز و تغییرات کوچک در تصویر عملکرد ضعیف تری از خود نشان داد. در نتیجه، اگر سرعت و پردازش کمتر اولویت باشد، Hamming NN انتخاب مناسبی است.

در نهایت، این پروژه نشان داد که هر مدل بسته به نیاز خاص خود، می تواند نتایج متفاوتی را به ارمغان بیاورد. در حالی که CNN نیاز به زمان و منابع بیشتری دارد، قدرت تعمیم دهی آن و توانایی کار با دادههای پیچیده، آن را به گزینه ای مناسب تر برای استفاده در پروژههای پیچیده تر تبدیل کرده است. از سوی دیگر، Hamming NN با سرعت بالا و ساده تر بودن، در شرایط خاص و با دادههای کمتر مناسب تر است.

در مجموع، هدف این پروژه بهبود سیستمهای شناسایی اثر انگشت و طراحی مدلی بود که هم دقت بالایی داشته باشد و هم در زمانهای مختلف و دادههای متفاوت به درستی عمل کند. استفاده از مدلهای ترکیبی و بیشتر کردن دادههای ورودی میتواند به بهبود عملکرد مدلهای موجود کمک کند.

- به پایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقیست. با تشکر از توجه و زحمات شما.